

A kábítószer-csempészet történelmi perspektívái

ERDŐS ÁKOS

Absztrakt: A csempészet, mint az egyes termékek határon átnyúló illegális szállításának története évezredek múlta tekint vissza. A mai értelemben vett kábítószer-csempészet története is a drogszabályozás legelső formáiból eredeztethető. A csempészet megvalósulása ugyanis fogalmilag kizárt anélkül, hogy az adott termék – esetünkben egyes pszichoaktív szerek – országhatáron történő átvitelét először is meg ne tiltaná egy legitim hatalom (uralkodó, állam stb.). A történelmi események pedig azt igazolják, hogy a különféle tudatmódosító szerek – amelyek egy részét később kábítószernek nevezzük – szállításának, kereskedelmének korlátozására vagy tiltására mindenekelőtt azért volt szükség, hogy azzal a drogfogyasztást szabályozó normák érvényesítésének hatékonyságát biztosítsa az uralkodó hatalom. Tanulmányunkban e logika mentén kívánjuk ábrázolni a kábítószer-csempészet történelmi fejlődésének vázlatrajzát. Arra kívánunk választ kapni, hogy miként jutottunk el a kábítószerek szállításának, kereskedelmének ma is létező nemzetközi szabályozásáig, amelyek megkerülésével megvalósulhat a kábítószer-csempészet.

Kulcsszavak: kábítószer-kereskedelem, csempészet, történelem

Bevezetés

Az egyetemes lexikon meghatározása szerint a csempészet „a vám, illetve egyéb behozatali (kiviteli) illetékek megfizetésére vonatkozó kötelezettségek megkerülésével történő árubehozatal, -kivitel stb.; tiltott áruk átvitele a határon” (Markó, 1994, 173.). A csempészet, mint az egyes termékek határon átnyúló illegális szállításának története évezredek múlta tekint vissza (Ferrier, 2009). Miként az a szaklexikon meghatározásából is kitűnik, a droghasználattal ellentétben – amely egészen az emberré válás legelső lépcsőfokaihoz vezethető vissza – a csempészet megjelenése az emberi közösségeknek egy komplexebb szervezettségét feltételezi. Ahhoz ugyanis, hogy csempészetről, mint jogellenes magatartásról beszélhessünk, legalább két tényező (kritérium) meglétére van szükség. Egyrészt kell egy határokkal rendelkező, a környezetétől valamilyen módon izolált földrajzi terület, amely viszonylatában a csempészet megvalósulhat. Ezek a határvonalak lehetnek fizikai jellegűek (pl. városfal, kerítés), vagy akár adminisztratív jellegűek (pl. nemzetközi szerződés alapján kijelölt határvonal). Lényegüket tekintve ugyanakkor nem különböznek: meghatározzák, hogy az adott terület meddig terjed. Szakirodalmi meghatározás szerint „az államhatár egy ország (állam) szárazföldi és tengeri területének térbeli lehatárolására hivatott képzeletbeli vonal, amely azonban egyúttal az illető államalakulat területi szuverenitásának térbeli korlátait is körülírja” (Mag, 2016, 36.).

Az idézett definícióban szereplő államhatalom létezése a csempészet létrejöttének másik elemi kritériuma. A csempészet létezéséhez szükség van ugyanis az adott területen egy olyan szuverén hatalom jelenlétére is, amely a határain zajló személy- és árumozgás szabályait megteremti, s az ezzel ellentétes magatartásokat jogellenesnek minősíti. „Közjogban azt szabad, amit a törvény kifejezetten megenged” – írja Gaál (2015, 106.); vagyis törvényhozó hatalom, illetve jogi termékek híján nincsenek számon kérhető viselkedésformák és nem létezhet jogsértő magatartás. A szuverén hatalom és az általa meghozott szabályok hiányában az emberek, állatok vagy termékek határokon átnyúló mozgatása önmagában nem valósítana meg csempészetet. A csempészet ugyanis eredendően valamiféle csalárdságot fejez ki, a meglévő szabályok kijátszására utal. Mindezt alátámasztja a csempészet szó etimológiája is, lévén, a kifejezés nyelvújítási alkotásként született – hasonlóképp, mint pl. kertész, kertészet – a „csempes” szavunk „csemp” tövéből, amely előbbi ismeretlen eredetű alapnyelvi szó – vagyis a nyelv legősibb korszakából származik – és hamis, csalárd jelentéssel bír (Buji, 2000). Összefoglalva, a fenti kritériumok (határvonal és legitim hatalom) teljesülése nélkül tehát aligha beszélhetnénk csempészetéről. A csempészet kezdetleges formáinak kutatását ezért a legelső városok, államok születésének idején kell kezdenünk.

A kábítószer-csempészet definiálása

A drog-, illetve kábítószer-csempészet történelmi vázlatrajzának elkészítésével együtt szükségessé válik, hogy rávilágítsunk a csempészet tárgyát képező pszichoaktív anyagok szabályozására is. A történeti visszatekintés alkalmával először is abból érdemes kiindulnunk, hogy ma mit tekintünk kábítószer-csempészetnek. Jogi értelemben a kábítószer-csempészet alatt azoknak a tiltott pszichoaktív anyagoknak az országhatáron történő jogellenes be- vagy kijuttatását értjük, amelyek az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Egységes Kábítószer Egyezményének¹ és a pszichotróp anyagokról szóló nemzetközi egyezményének² jegyzékein, továbbá a magyar gyógyszer törvény³ egyes mellékletein szerepelnek. A kábítószer-csempészet történetének áttekintéséhez tehát azt kell megvizsgálnunk, hogy milyen folyamatok vezettek ezeknek a konvencióknak, jogszabályoknak a megszületéséhez, amely alapján ma kábítószer-csempészetéről beszélünk.⁴

¹ Az 1988. évi 17. törvényerejű rendelettel kihirdetett, az Egységes Kábítószer Egyezmény módosításáról és kiegészítéséről szóló, Genfben, 1972. március 25-én kelt Jegyzőkönyvvel módosított és kiegészített, az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer Egyezmény mellékletének I. és II. Jegyzékében meghatározott anyag

² Az 1979. évi 25. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben, az 1971. évi február hó 21. napján aláírt egyezmény mellékletének I. és II. Jegyzékében meghatározott veszélyes pszichotróp anyag

³ Az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról szóló 2005. évi XCV. törvény 2. számú mellékletében meghatározott pszichotróp anyag

⁴ A teljesség kedvéért itt kívánjuk megjegyezni, hogy a jelenleg hatályos büntetőjogi szabályozás valójában a „kábítószer-csempészet” kifejezést nem használja, csupán az általa leírt magatartásformát rendeli büntetni. Büntetőjogi értelemben a kábítószerek csempészete, vagyis a kábítószernek az ország területére történő illegális behozatala, onnan történő kivitele, vagy azon történő átszállítása jelenleg kábítószer birtoklásnak minősül (ld. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 178. §)

Ahogy az előzőekben utaltunk rá, a kábítószer-csempészet történetének megismeréséhez legelőször a drogfogyasztást szabályzó első normákhoz kell visszanyúlnunk, ugyanis a fent említett nemzetközi egyezmények és a kábítószer-csempészet történetének számai a droghasználat normatív szabályozásából erednek. Hiszen ahogyan arról már korábban is szó volt, a csempészet megvalósulása fogalmilag elképzelhetetlen anélkül, hogy az adott termék – esetünkben egyes pszichoaktív szerek – országhatáron történő átvitelét meg ne tiltaná a legitim hatalom. A különféle tudatmódosító szerek – amelyek egy részét később kábítószernek nevezzük – szállításának, kereskedelmének korlátozására vagy tiltására pedig mindenek előtt azért volt szükség, hogy azzal a drogfogyasztást szabályozó normák érvényesítésének hatékonyságát biztosítsa a jogalkotó.

A drogszabályozás első formái

Kezdetekben a tudatmódosító szerek használatát illetően formális szabályokra valójában nem is igazán volt szükség, miután az ősi kultúrák tagjai mély tisztelettel, mi több félelemmel tekintettek a különféle természetes eredetű drogokra (Wasson, 1980). A meszkalintartalmú peyotl kaktuszt például a közép-amerikai indiánok istenként tisztelték annak lenyűgöző hallucinogén hatása miatt (Kocsis et al., 2013). A növény okozta drogélményt az emberek nem evilági jelenségnek vélték, illetően módon tartottak annak meg nem engedett, szabálytalan használatától. Ez a fajta bensőséges, meggyőződésen alapuló távolságtartás, a droghasználat kontrolljának nemcsak a legősibb, de az egyik leghatékonyabb formája is. Később az intézményesített hatalmak ugyanakkor már írott törvények által is egyértelművé tették, hogy egyes pszichoaktív szerek – legtöbb helyen először az alkohol – használatát, illetve a fogyasztás bizonyos formáit nem tartják kívánatosnak.

Az emberiség történetének legrégebbi fennmaradt törvénykönyvében – Hammurapi (Kr. e. 1728-1686 v. Kr. e. 1792-1750) törvényoszlopán – is találunk már egyértelmű szabályokat az akkoriban gyakran használt pszichoaktív anyagra, az alkoholra vonatkozólag. A kocsmárosnők tevékenységét szabályozó rendelkezések között szerepel például, hogy „az istennek szentelt hölgy, papnő, ki zárdán kívül lakik, korcsmát nyit, avagy szeszt inni korcsmába tér be: az ilyen nőszemélyt pörköljék meg” (Kmoskó, 1911, 41.). Az ősi sumer birodalom uralkodója tehát – ha nem is generál prohibíciós jelleggel – bizonyosan fel kívánt lépni az alkoholhasználattal (annak egyes formáival) szemben.

Kínában szintén nemcsak a különféle drogok fogyasztása, hanem annak állami regulációja is hosszú múltra tekint vissza. Ősi feljegyzések árulkodnak arról, hogy már Kr. e. 2285-ben császári rendelettel számúznak egy polgárt, aki rizsből egy újfajta pálinkát készített. „Yü császár pedig, aki kiválóan bölcs uralkodó volt, azt mondta, hogy »nincs veszedelmesebb ital, mint a bor, és lesz még idő, amikor a császárok trónjaikat veszítik el, mert a boritalnak adják magukat, eszüket és testüket.« A bölcs császár mindenféle italt letiltott asztaláról” – írja Nógrádi László (1906, 10.). Kínában az alkoholkontroll legkülönbözőbb formái jelentek meg. Így például Kr. e. 2100 körül bevezették a boradót, később, Kr. e. 206-ban pénzbírsággal sújtották azoknak a négy vagy annál több főből álló csoportnak a tagjait, akiket közös

alkoholizáláson kaptak. Az időszámításunk előtti második században (Kr. e. 147) végül a szeszfőzést is betiltották, majd Kr. e. 98-ban állami monopólium alá vonták azt. Az időszámításunkat követő harmadik században pedig már halálbüntetéssel fenyegették azt, aki az uralkodó monopóliumát megsértve alkoholt készített (Lee, 1987).

Az ókori Egyiptom történetéből szintén fennmaradtak olyan írásos források, amelyek az iszákosság problémájára figyelmeztetnek. Összességében úgy tűnik viszont, hogy az egyiptomiak nem sok gondot fordítottak az alkoholfogyasztást tiltó szabályok megalkotására (Mandelbaum, 1965). Persze kivételek itt is akadtak. Az egyiptomi birodalom legismertebb uralkodónője, VII. Kleopátra (Kr. e. 69 – Kr. e. 30) például söradót vezetett be azzal a hivatalos célkitűzéssel, hogy útját állja a részegeskedés terjedésének. Valójában az új adó kiszabását viszont nem szociális vagy közegészségügyi okok indokolták. Az uralkodónak mindössze további állami bevételekre volt szüksége a rómaiak ellen zajló háborúhoz (Minton, 2016).

A társadalom mindennapjait mélyen átható borkultusz ellenére, a rómaiak sem voltak közömbösek az alkoholfogyasztás szabályozásának fontosságával szemben. Az ókori Róma korai időszakában tehát szintén találkozhatunk alkohol-prohibíciós intézkedésekkel. Ezek viszont jellemzően csak a nőket érintették, miután a római polgároknak az a meggyőződés élt, hogy a nők az alkohol hatására hajlamosak lesznek hűtlenné válni férjeikhez (Fleming, 2001). A házasságtöréseket megelőzendő a nőknek tilos volt bort felszolgálni a Római Birodalomban. Kr. e. 194-ig pedig az férfi, aki feleségét iváson kapta, szabadon elválhatott tőle vagy akár ki is végezhetette őt (Matasar, 2010).

Az eddigiek egyértelműen rávilágítanak arra, hogy a tiltó szabályok megalkotására a legtöbb helyen elsőként az alkohol miatt került sor. Mindemellett természetesen nem csak az alkohollal szemben lépett fel az uralkodói elit. A hasis fogyasztásának korlátozására első között az arab világ államaiban tettek kísérletet, ahol a társadalom egyes szegregált csoportjainak visszataszító viselkedéseként tekintettek a droghasználatra e formájára (Bewley-Taylor et al., 2014). Al-Zahir Baybars (magy.: az-Zahír Bajbarsz) egyiptomi szultán már 1265-ben bezáratott minden fogadót és bordélyt, továbbá az alkohol mellett megtiltotta a hasis fogyasztását is a birodalom területén (Hamarneh, 1972). Később, a 18. század végén az Egyiptomot megszálló franciák is megpróbálkoztak a kannabisz fogyasztásának teljes betiltásával, azonban ez sem bizonyult eredményesebbnek a 13. században, Al-Zahir Babybars által bevezetett korlátozásoknál (Russo, 2007).

Európában VIII. Ince pápa 1484-ben Summis Desiderantes Affectibus (= Minden sóvárgással) kezdetű bullájában szintén a kannabisz-származékok fogyasztása ellen szólalt fel. Isten földi helytartója a hasis használatát a boszorkánysággal hozta összefüggésbe és szigorúan tiltani rendelte azt (Ballotta et al., 2008).

Hasonló folyamatok zajlottak le Dél-Amerikában is, ahol az Andok térségében a kokalevelet már legalább Kr. e. 3000 óta használták a bennszülöttek. Az etnográfusok egy része úgy gondolja, hogy a növény fogyasztását már az ősi inkák is korlátozták, mások szerint azonban a növény leveleinek rágása felett nehéz lett volna ekkoriban kontrollt gyakorolni,

miután az mindenki számára elérhető volt (Murphy & Boza, 2009). Nem vitatott azonban, hogy a konkvisztádorok megjelenését követően a katolikus egyház valóban nyomást gyakorolt a spanyol hódítókra, hogy azok tiltsák be a kokalevélfogyasztását a bennszülöttek körében. A stimuláns hatású növény rágását ugyanis az egyház az indiánok sajátos – a kereszténységtől távol álló – vallási szokásaként értékelte. 1569-ben, egy Limában tartott püspöki zsinaton a résztvevők amellett foglaltak állást, hogy a koka erőnővelő hatása mögött kétségkívül az ördög munkássága húzódik meg (Hobhouse, 1999).⁶ A hallucinogén hatóanyaggal rendelkező (pl. pszilocibin) gombák fogyasztását, amelyeket a dél- és közép-amerikai őslakosok már 3000 évvel ezelőtt is rendszeresen használtak, szintén a spanyol hódítók tiltották be.

A keresztény egyház drogpolitikai intézkedései később a dohányzókat is célba vette. VIII. Orbán pápa 1624-ben átalakította a legsúlyosabb egyházi büntetéseket tartalmazó, „In coena Domini” (= Az Úr vacsoráján) kezdetű pápai bulláját, amelynek eredményeként egyházi átokkal tiltotta el a dohányzást. A pápa minden keresztény hívőnek, de különösen a felszentelt papság tagjainak szigorúan megtiltotta, hogy Szent Péter templomában, annak kórusában, karzatán vagy más részein dohányozzanak, illetve tubákoljanak. Vasárnaponként pedig minden templomban tiltott volt a dohány használata. Az egyházi törvény megszegőit büntetéssel sújtották vagy kiátkozták az egyházból. Ez a pápai parancs-hirdetmény egészen 1724-ig ott függött Szent Péter templomának falán (Remethey, 1937). Ugyanebben az időszakban – a 17. század elején – Kínában és Angliában is korlátozásokat vezettek be a dohányzás megelőzése érdekében. I. Jakab 1604-ben négyezerszeres vám kiszabásával igyekezett fellépni a dohánykereskedelemmel szemben. Más országokban ennél jóval radikálisabb szabályokkal is találkozhatunk. A 17. századi Törökországban a dohányosok orrát saját pipájuk szárával szúrták át és számárháton kergették végig a városon. Oroszországban pedig Mihály cár és Alekszej cár uralkodása alatt a halálbüntetés és a kínvallatás alkalmaztatott a dohányosok szankcionálására (Bayer, 2005).

A droghasználók különböző csoportjait célba vevő világi és vallási regulák végül nem kímélték a kávé fogyasztóit sem. A 16. század elején elterjedő kávézásról többen is úgy vélték, hogy a serkentő ital fogyasztása súlyos mérgezéseket okoz és dekadenciába dönti az embereket, így annak betiltása mellett döntöttek (Sárosi, 2006).

A kábítószer-csempészet megjelenése

A mai értelemben vett nemzetközi kábítószer-kereskedelem szabályozásáig, illetve az ezt kizáró kábítószer-csempészet megjelenéséig azonban sok idő telt el. A kábítószeres – elsősorban az ópium és annak derivátumai (= származékai) – ugyanis a nemzetközi kereskedelemben kiemelten profitábilis árucikkeinek számítottak még a 16-17. században is. Az kábítószer-kereskedelem legmeghatározóbb részesei pedig maguk az európai nagyhatalmak voltak, Angliával az élen. A világpolitika legbefolyásosabb szereplői tehát gazdasági szempontból egyáltalán nem voltak érdekeltek az ópiumkereskedelmet, illetve az egyéb kábítószeres kereskedelmét korlátozó nemzetközi szabályozás kialakításában (Ritter, 2018).

A 18-19. század folyamán egyre több állam próbált meg helyi szinten fellépni a fogyasztókat kiszolgáló kábítószer-kereskedelemmel szemben is. Ezek a korlátozások jellemzően a kannabisz-származékok, az ópium, valamint a kokalevél piacát érintették.

A hasis előállításának, használatának és importjának 1879-es betiltásával például Egyiptom volt az egyike azon államoknak, amelyek elsőként vezettek be kereskedelmi korlátozásokat a kannabisz-származékokkal szemben (Kozma, 2011). A birodalom területén 1874-ben még az adó megfizetése mellett engedélyezett volt a hasis importálása. 1877 novemberében viszont Konstantinápolyból az a határozott utasítás érkezett, hogy minden hasist le kell foglalni és meg kell semmisíteni Egyiptomban. Végül 1879 márciusában mind a hasis felhasználását, mind pedig annak importját betiltották (Kozma, 2011). A helyi prohibíciós intézkedéseknek azonban nem sikerült széles körben érvényt szerezni. A szerhasználók nem tűntek el, s a kannabisz-származékok fogyasztóinak igényeit részben a helyi termelők, részben pedig az egyre kreatívabb módszereket alkalmazó csempészek (pl. Görögországból) elégítették ki (Kendell, 2003; Kozma, 2011).

A kokainkereskedelem széleskörű korlátozásának története szintén a 20. század elejére nyúlik vissza. „S mindegyik orcája zöld növényvel volt tömve, melyet folyamatosan bestiák módjára rágtak” – írja a híres olasz felfedező, Amerigo Vespucci 1499-ben (id.: Karch, 2005, 1.). Ő volt az egyike azon európaiaknak, akik elsőként számoltak be az őslakosok koka-fogyasztásáról. Az európai emberek tehát eleve csak az Újvilág felfedezését követően ismerhették meg a különös növény fogyasztásának szokását, így csak ezt követően jöhetett szóba a nemzetközi kereskedelem szabályozása is. A kokalevél és annak izolált hatóanyaga, a kokain idővel aztán mind Európában, mind pedig Észak-Amerikában közkedvelt fogyasztási luxuscikké (pl. Vin Mariani), illetve gyógyszertermékké avanszált (Erdős, 2018; Gootenberg, 2003). A 19. század végére Hamburg a világ kokainraktárává nőtte ki magát (fr.: entrepôt), az Egyesült Államok pedig egészen 1900-ig megközelítőleg 600-1000 tonna kokalevelet importált évente, főként Peruból (Gootenberg, 2003). A 19-20. század fordulóján azonban egyre több orvos és szakértő ismerte fel a kokain használatában rejlő egészségügyi és szociális kockázatokat. 1906-ban az USA politikai vezetői végül úgy döntöttek, hogy korlátozó rendelkezéseket vezetnek be a koka importjával szemben. A törvény megtiltotta minden olyan étel és gyógyszer (ang.: drug) termékimportját, amely hamis vagy hamisított jellege okán, illetve „más módon veszélyeztette az Egyesült Államok lakosainak egészségét” (McLaughlin, 1973, 560.).

Az ópiumháborúktól a kábítószer-kereskedelem nemzetközi szabályozásáig

A ma is hatályos nemzetközi kereskedelmi korlátozások alapjait ugyanakkor az ópiumkereskedelem térnyerésével szembeni hatékony fellépés igénye teremtette meg. A korabeli nyilvántartások tanulsága szerint 1865 és 1915 között az angol, illetve a holland határszakaszokon a csempészek közkedvelt termékei között a Délkelet-Ázsiából származó kannabisz és a kokain mellett az ópium, valamint a morfium is nagy mennyiségben előfordult (Tagliacozzo, 2005).

Az ópium és derivátumainak csempészete a kínai birodalom számára okozta a legnagyobb fejtörést. Habár a kínaiak már a Han dinasztia (Kr. u. 25-220) idejében is gyógyszerként használták az arab kereskedők által szállított mákgubó kiszáritott nedvét, közel másfél évezreddel később a különleges gyógyszer új köntösbe öltöztetve került a kínai polgárok kezébe. Miután ugyanis a portugálok és hollandok rájöttek, hogy a szárított máknedv dohánnyal összekeverve jelentős euforizáló hatással bír, a francia és holland kereskedők elkezdtek a dohányzásra előkészített ópium importálását Szumátrára és Kínába is. A nagyobb problémát végül nem is ez jelentette, hanem az, amikor a Brit Kelet-indiai Társaság kiszorította a kínai ópiumpiacról a franciákat, a hollandokat, a portugálokat és a dánokat (Lenhoff & Boardmann, 1997).

A 18. században a Csing dinasztia uralkodói úgy döntöttek, hogy fellépnek az ópiumkereskedelem nyomában járó korrupció, egészségügyi és szociális katasztrófák tömegével, valamint az angol külgazdasági hegemonia terjedésével szemben. Ennek eredményeként a császár először jelentős vámokat szabott ki az ópiumkereskedőkre (Tóth, 1995), majd egyre határozottabb lépésekre szánta el magát. 1729-ben az uralkodó megtiltotta az ópium kereskedelmét Kínában (Farooqui, 2016). A briteket a szigorú tiltások ellenére folytatták a nyereséges ópiumüzletet. Az angol ópiumcsempészek egyre tudatosabban és erőszakosabban folytatták tevékenységüket (Eperjesi, 2016; Salát, 2009), holott a csempészekre a császár halálbüntetést rendelt kiszabni.

Idő kérdése volt csak, hogy ez a kereskedelmi hegemonia mikor vezet egy erőszakos konfliktus kialakulásához. A briteknek problémát okozott ugyanis, hogy a kínai luxuscikkek (pl. tea, selyem, porcelán) importja révén rengeteg ezüst áramlott ki az ázsiai országba. Az India felett korlátlan hatalmat gyakorló birodalom számára tehát kézenfekvő volt, hogy az indiai gyarmaton megtermelt ópium kiértékesítésével rátegye a kezét a rendkívüli nyereséggel kecsegtető kínai piacra.

Az angolok kiemelt kereskedelmi pozícióját jól mutatják a Brit Keletindiai Társaság Kínába történő ópiumszállítmányainak korabeli adatai is (1. táblázat).

1. táblázat: A Brit Keletindiai Társaság kínai ópiumkereskedelmének forgalmi adatai (1730-1820)

Év	Ópiumszállítmányok összmenynyisége (tonna)
1730	15
1773	75
1790	340
1820	900

Forrás: A szerző saját szerkesztése, Salát (2009, 75.) adatai alapján

Az ópiumkereskedelemben rejlő gazdasági potenciál valódi méreteit elsőként Warren Hastings ismerte fel, aki már egészen fiatalon a Kelet-indiai Társaság alkalmazottja volt. Hastings azonban az ópium profitábilis jellege mellett tisztában volt a kémiai szer terjedésének kockázataival is. Feljegyzéseiben így ír erről: „Az ópium nem tartozik a létfontosságú áruk közé, éppen ellenkezőleg: életveszélyes luxuscikk. Ezért csak a külkereskedelemben szabad felhasználni. A kormányzatnak a legszigorúbb eszközökkel meg kell akadályoznia, hogy a mérget saját alattvalói fogyasszák” (Lenhoff & Boardmann, 1997, 29.). Tulajdonképpen ez a kizárólagosan önérdékeket képviselő gazdaságpolitika vetette el a későbbi fegyveres összecsapás magvait.

Az angolok mellett a kínai uralkodók is tisztában voltak a szerhasználatból fakadó társadalmi következményekkel. Az ópium fogyasztását és kereskedelmét tiltó 1729-es császári rendelvény kapcsán gondot jelentett azonban, hogy az előírásoknak nem tudtak érvényt szerezni. Ezért a sárkánytrónt 1820-ban elfoglaló Tao Kuang császár határozott lépésekre szánta el magát, s az ópiumkereskedelem központjába, Kantonba küldte Lin Zexu (magy.: Lin Cöhszü) császári biztost. A helyszínre érkező császári csapatok blokád alá vették a brit kolóniát, és mintegy húszezer láda ópiumot a tengerbe szórtak (Lázár, 1938). A britek érdekeik védelmére 1839-ben hadihajókat indítottak Kína partjaihoz. Ezzel kezdetét vette az első ópiumháború (1839-1842). A kínaiak hatalmas technológiai hátrányuk miatt nem voltak képesek kamatoztatni létszámbeli fölényüket. A britek mindössze 69 embert veszítettek, míg a kínai részről 18-20 ezer főre teszik az áldozatok számát (Salát, 2016). A háborút lezáró nanjingi szerződéssel (1842. augusztus 29.) Kínában beköszöntött a félgymarmati alávetettség kora. A béke zálogaként az angolok kikötötték, hogy

- ettől fogva Hongkong örökös tulajdonosa Nagy-Britannia lesz,
- a kínaiak kötelesek öt kikötőt megnyitni a brit kereskedők előtt,
- a kereskedelmi vámtarifát 4-10%-ban rögzítik,
- Kína a megsemmisített ópiumért és a háború költségei miatt kártérítésre kötelezett

1843-ban további kiegészítésként szerepel továbbá, hogy a Kínában elkövetett jogsértő cselekményéért a brit állampolgár felett csak a brit konzul ítélezhetett (Salát, 2009).

A szembetűnő hátrányokat tartalmazó békeszerződés mintegy megjósolhatóvá tette az újabb háború kirobbanását. Ehhez 1856-ig kellett várni, amikor is kitört a második ópiumháború (1856-1860). Kína haditechnikai hátránya most is a nyugati hatalmaknak kedvezett.

Kína helyzetét tovább súlyosbította, hogy később aztán mások is kivették részüket a kábítószer csempészetéből. A japánok az 1890-es évektől jelentős mennyiségű ópiumot csempészetek Kínába. A világháborúk idején pedig a csempészet természetében és mértékében is jelentős változás állt be, miután a nagyobb zaibatsu⁵ vállalatok, továbbá maga a japán császári kormány, nemcsak ópiumot, hanem annak derivátumait (morfium, majd heroin) is nagy mennyiségben kezdte el becsempészni az ázsiai országba (Brook & Wakabayashi, 2000). A teljesség kedvéért megjegyzendő, hogy Kína emellett nemcsak a célország, hanem idővel a kiszolgáló állam szerepét is betöltötte az illegális kábítószerpiacon. A francia hatóságok 1907-es becslései szerint például Francia-Indokína éves ópiumimportja megközelítőleg 138 tonna volt. Csakhogy ezenfelül, a legális termékimport mintegy 18%-ának megfelelő mennyiségű (kb. 20-25) ópiumot, a Dél-Kínában található Yünnan (magy.: Jünnan) tartományból csempészek juttattak be a francia gyarmatra (UNODC, 2010).

A korabeli adatokra támaszkodva Temesváry (1936) azt írja, hogy 1907-re nagyjából tizenöt millióra becsülték az ópiumhasználók számát.⁶ Az ópium éves összefogyasztása megközelítőleg 2200 t/év volt, s egyes tartományokban a férfiak 15%-a, a nőknek pedig 5%-a vált kényszeres szerhasználóvá. A folyamatosan romló viszonyokat enyhítendő, 1906-ban az özvegy császárné Cixi (magy.: Ce-hszi) elrendeli az ópiumbarlangok bezárását, s 1907-1912 között az ópiumtermelést 50-70%-kal csökkentik az országban (Temesváry, 1936). Az angolok vállalták továbbá, hogy évről évre 10%-kal csökkentik a beszállított ópium mennyiségét is (Bayer, 2005).

Az igazán jelentős, illetve más országok számára is meghatározó változások fundamentumait azonban majd 1909-ben fektetik le, amikor Sanghajban (1909) az USA közreműködésével megrendezik az első nemzetközi kábítószer-konferenciát. A konferencia résztvevői megegyeztek abban, hogy közös erővel lépnek fel annak érdekében, hogy megelőzzék a kábítószer-csempészetet azon országokban, ahol ezekkel az anyagokkal szemben tiltó rendelkezések vannak hatályban.⁷Továbbá már ekkor felmerült egy nemzetközi egyezmény kidolgozásának gondolata is (Bayer, 2005).

A kábítószer-kereskedelem szabályozása iránti társadalmi igény benne volt a levegőben. A világ nemzetei számára ugyanis a britek ópiumhegemóniája és az ópiumháborúk épp ugyanolyan visszatetszőek voltak, mint az imperialista elnyomás másik formájaként számontartott rabszolga-kereskedelem. A 19-20. század fordulóján egyre nagyobb népszerűségnek örvendő józansági mozgalmak ezért a problémát saját zászlajukra tűzve követelték az Egyesült Államok kormányzatától a drogok terjedésének útját álló nemzetközi intézkedések kezdeményezését. Másfelől az USA számára külpolitikai szempontból sem volt elhanyagolható, hogy az ópiumkereskedelem betiltásával nehéz helyzetbe hozhatja vetélytársát, Nagy-Britanniát (Sárosi, 2006).

⁵ A *zaibatsu*, egy család által tulajdonolt, szerteágazó üzleti profillal rendelkező csoport, jogilag pedig nem minden esetben külön cégeket fog össze.

⁶ 1906-ban a világ lakosságának kb. 1,5%-a (25 millió fő) használt ópiumot (UNODC, 2010)

⁷ The report of the International Opium Commission (1909). In: *The Lancet*, 174(4500), 1618-1619.

A kábítószeresek felhasználását és kereskedelmét szabályzó első nemzetközi konvenció aztán 1912. január 23-án kötött meg Hágában (Nemzetközi Ópiumegyezmény). Az egyezmény aláírói között volt Németország, az USA, Kína, Franciaország, a Brit Birodalom, Olaszország, Japán, Portugália Oroszország, valamint a perzsa sah és Sziám (Thaiföld) királya. Hazánk az Osztrák-Magyar Monarchia részeként nem volt a megegyező felek között. Habár 1909-ben a sanghaji konferencián az Osztrák-Magyar Monarchia képviselői is jelen voltak, a konferencia során megfogalmazott javaslatokat a Monarchia és az Oszmán Birodalom nem volt hajlandó elfogadni (Wright, 1913). Ezután pedig már az 1912-es hágai egyezmény aláírása szóba sem jöhetett. Magyarország végül az első világháború elvesztése révén kapcsolódott be a nemzetközi kábítószer-szabályozás vérkeringésébe. A trianoni békeszerződés ugyanis előírta, hogy azok az államok, amelyek még nem írták alá, vagy amelyek már aláírták, de még nem erősítették meg az 1912-es hágai Nemzetközi Ópiumegyezményt, azok ezt életbe léptetik, s evégből a lehetőségekhez képest mielőbb, de legkésőbb a békeszerződés életbe lépését követő tizenkét hónapon belül a szükséges törvényhozási intézkedéseket megteszik [1921. évi XXXIII. tv. 230. cikk].

A Nemzetközi Ópiumegyezmény [1923. évi XXII. tv.] legfőbb vívmányai között szerepelt: a nyers ópium termelésének és elosztásának szabályozása, az ópiumkereskedelem korlátozása, az ópiumkereskedők engedélyre való kötelezése, a morfin és a kokain kereskedelmére, gyártására vonatkozó szabályozások bevezetése.

A kábítószerpiacon bekövetkezett változások, valamint a hatályban lévő konvenciók eredményességére vonatkozó tapasztalatok később újabb nemzetközi megállapodások megszületéséhez vezettek. Ezek a következők voltak (Bayer, 2011):

- 1912. Hága: Nemzetközi Ópiumegyezmény;
- 1925. Genf: Második Nemzetközi Ópiumegyezmény;
- 1931. Genf: A kábítószeresek gyártásának korlátozásáról és elosztásuk szabályozásáról szóló nemzetközi egyezmény;
- 1936. Genf: Illegális kábítószer-kereskedelem elleni egyezmény;
- 1948. Párizs: Az 1931-es genfi egyezmény hatálya alá nem eső kábítószeresek nemzetközi ellenőrzés alá vonásáról szóló Jegyzőkönyv;
- 1953. New York: A máktermesztés, valamint az ópium termesztésének, nemzetközi kereskedelmének és használatának korlátozásával kapcsolatos Jegyzőkönyv.

Végül soron ehelyütt érkeztünk el a tanulmány elején felvetett Egységes Kábítószer Egyezmény megszületéséhez, amely a kábítószeresek nemzetközi szabályozásának ma is fundamentumát jelenti. Az Egyezmény létrehozásának ugyanis két fő indoka volt. Az első és legfőbb indok az egységesítés. Az, hogy az 1912-től létrehozott kábítószer-egyezmények tartalmát egyetlen konvenció hatálya alá vonják. A másik indok a szemléletváltás: „A kábítószeresek gyártásának és kereskedelmének szabályozása, korlátozása és ellenőrzése is szerepet játszott abban, hogy az illegális piacot egyre kevésbé a gyógyszeriparban – gyógyszerként – előállított termékek, hanem egyre növekvő mértékben az illegális laboratóriumokban készült kábítószeresekkel látták el. Ezért az illegális kereskedelem elleni intézkedések mellett – a kínálatcsökkentés érdekében – az illegális gyártás megakadályozása vált az új Egyezmény egyik legfontosabb céljává” (Bayer, 2011, 715.).

Befejezés

A mai értelemben vett kábítószer-csempészet történelmi gyökerei tehát a drogszabályozás legelső formáihoz vezetnek vissza. A világ számos pontján az uralkodó hatalom felismerve egyes pszichoaktív anyagok társadalomra gyakorolt nem éppen kívánatos hatását, rövid időn belül saját eszközeivel lépett fel a fogyasztással vagy annak különböző változataival szemben. Ezzel együtt megszületett az a felismerés is, hogy a drogszabályozás hatékony érvényesítéséhez elengedhetetlen az adott pszichoaktív anyag határon átnyúló kereskedelmi korlátozása is. Tanulmányunkban rámutattunk arra, hogy a kábítószer-csempészet megjelenéséhez, jelentőségének növekedéséhez és világméretűvé váláshoz mindenekelőtt szükség volt egy szigorú és nemzetközi szinten ható szabályrendszer kialakításához. Paradox módon ugyanis a tiltó- és korlátozó szabályok idővel az illegális kereskedelem legfőbb motiváló eszközeivé váltak. Ez nem a tiltó drogpolitika kritikája, mindössze ténykérdés. Attól kezdve, hogy egyes pszichoaktív szerek – amelyeket ma kábítószereknek nevezünk – legális termékimportját tiltani vagy korlátozni kezdték a restriktíóval érintett országban rövid időn belül megjelent a csempészet.

Felhasznált irodalom

Ballotta, Danilo – Bergeron, Henri – Hughes, Brendan (2008) Cannabis control in Europe. In: Sznitman, S. R. – Olsson, B. – Room, R. (eds.) EMCDDA monographs. A cannabis reader: global issues and local experiences. Series 8, volume 1 (pp. 97-118) EMCDDA, Lisbon

Bayer István (2005) Drogok és emberek. Focus – Magyar Gyógyszertudományi Társaság, Budapest

Bayer, István (2011) Mérlegen a valóság: siker vagy kudarc? Az 1961. évi Egységes Kábítószeregyezmény értékelése az 50. évforduló alkalmából. Gyógyszerészet, 55(12), 714-724.

Bewley-Taylor, Dave – Blickman, Tom – Jelsma, Martin (2014) The rise and decline of cannabis prohibition. The history of cannabis in the UN drug control system and options for reform. The history of cannabis in the international drug control system. Transnational Institute – Global Drug Policy Observatory, Amsterdam – Swansea

Blaskó, Béla (2010) Magyar büntetőjog. Általános rész. Negyedik, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó, Budapest – Debrecen

Brook, Timothy – Wakabayashi, Bob Tadashi (2000) Opium's History in China. In: Brook, T. – Wakabayashi, B. T. (eds.) Opium regimes. China, Britain, and Japan, 1839-1952. (pp. 1-30) University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London

- Buji, Ferenc (2000) Ismeretlen eredetű szavaink. *Életünk*, 38(6), 545-554.
- Eperjesi Zoltán (2016) Az ópiumháborúk nyomában. *Valóság*, 59(8), 99-107.
- Erdős, Ákos (2018) Kábítószer-élvezet és függőség Magyarországon a 19. század végétől a második világháború kirobbanásáig. *Magyar Rendészet*, 18(3), 75-92.
- Farooqui, Amar (2016) The Global Career of Indian Opium and Local Destinies. *Almanack*, 14(2016), 52-73.
- Ferrier, Peyton (2009)
The economics of agricultural and wildlife smuggling. *Economic Research Report*, 2009(81), 1-27.
- Fleming, Stuart J. (2001) *Vinum: The story of Roman wine*. Art Flair, Glan Mills
- Gaál, Róbert (2015) Recenzió az új Polgári eljárási törvény margójára. *Kodifikáció és Közigazgatás*, 4(1), 106-108.
- Gootenberg, Paul (2003) Between coca and cocaine: A century or more of U.S. – Peruvian drug paradoxes, 1860-1980. *Hispanic American Historical Review*, 83(1), 119-150.
- Hamarneh, Sami (1972) Pharmacy in medieval Islam and the history of drug addiction. *Journal of Medical History*, 16(3), 226-237.
- Hobhouse, Henry (1999) *Seeds of change – Six plants that transformed mankind*. Papermac, London
- Karch, Steven B. (2005) *A brief history of cocaine*. Taylor and Francis, London – New York
- Kendell, Robert (2003) Cannabis condemned:
The proscription of Indian hemp. *Addiction*, 98(2), 143-151.
- Kmoskó, Mihály, ford. (1911) *Hammurabi törvényei*. Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztálya, Kolozsvár
- Kocsis, György – Halász, László – Boldis, Ottó (2013) Pszichotoxikus mérgező harcanyagok pszichikai és fiziológiai hatásai. *Hadmérnök*, 8(4), 126-140.
- Kozma, Liat (2011) Cannabis prohibition in Egypt. *Middle Eastern Studies*, 47(3), 443-460.
- Lázár, Vilmos (1938) Ópiumháború száz év előtt és napjainkban. *Korunk*, 13(7-8), 664-666.

Lee, Julia A.

(1987) Chinese, alcohol and flushing: Sociohistorical and biobehavioral considerations. *Journal of Psychoactive Drugs*, 19(4), 319-327.

Lenhoff, Eugen – Boardmann, Terry M. (1997) Hongkong és az ópium. *Országépítő*, 8(2), 29-31.

Mag, Vince (2016) Az államhatárok térbeliségének megközelítésmódjai a határ menti együttműködések és a geometriai tér sajátosságainak függvényében. *Erdélyi Múzeum*, 78(4), 36-46.

Markó László, szerk. (1994) *Officina egyetemes lexikon*. Officina Nova Kiadó, Budapest

Matasar, Ann B. (2010) *Women of wine: The rise of women in the global wine industry*. University of California Press, Berkely – Los Angeles – London

McLaughlin, Gerald T. (1973) Cocaine: The history and regulation of a dangerous drug. *Cornell Law Review*, 58(3), 537-573.

Minton, Michelle (2016) Soda Taxes: A failed experiment that needs to end. (pp. 1-4.) Competitive Enterprise Institute, Washington D.C.

URL: <https://cei.org/sites/default/files/Michelle%20Minton%20-%20Soda%20Taxes%20a%20Failed%20Experiment.pdf> (2021. 02. 06.)

Murphy, Melissa S. – Boza, Maria Fernanda (2009) A bioarcheological study of coca use and coca leaf chewing at Puruchoco-Huaquerones, Peru. *Andean Past*, 10(10), 171-193.

Nógrádi, László (1906) Az alkohol. In: Fesztóry L. (szerk.) *A Szolnoki M. Kir. Állami Főgimnázium Értesítője az 1905-1906-ik iskolai évről*, (pp. 10-26) Háy Géza Vármegyei Könyvnyomdája, Szolnok

Ritter, Ildikó (2018) A kábítószerrel összefüggő bűnözés etiológiája. In: Vókó Gy. (szerk.) *Kriminológiai tanulmányok* 55, (pp. 172-187) Országos Kriminológiai Intézet, Budapest

Russo, Ethan Budd (2007) History of Cannabis and Its Preparations in Saga, Science and Sobriquet. *Chemistry & Biodiversity*, 4(8), 1614-1648.

Salát, Gergely (2009) *A régi Kína története*. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Konfuciusz Intézet, Budapest

Salát, Gergely (2016) Nyugati civilizáció kínai szemmel. *Századvég*, 81(3), 117-140.

Sárosi, Péter (2006) Trendek a nemzetközi és a hazai drogpolitikában. In: Bíró J. (szerk.) *Biopolitika – drogprevenció. Tanulmányok a kábítószer-fogyasztás megelőzéséről*, (pp. 45-62) L'Harmattan, Budapest

Tagliacozzo, Eric

(2005) *Secret trades, porous borders. Smuggling and states along a southeast asian frontier, 1865-1915.* Yale University Press, New Haven – London

Temesváry, György (1936) *A kábítószerokról. Különös tekintettel az általuk előidézett kóros megszokásra és a toxicomania elleni küzdelemre.* Hornyánszky Viktor R-T. Magyar Kir. Udv. Könyvnyomda, Budapest

Tóth, Erika (1995) *A kábítószeres története.* Belvedere Meridionale, 7(3-4), 115-120.

UNODC (2010) *A century of international drug control.* UNODC, Vienna

Wasson, Gordon R. (1980) *The wondrous mushroom: Mycolatry in Mesoamerica.* McGraw-Hill, New York

Wright, Hamilton (1913) *The International Opium Conference.* The American Journal of International Law, 7(1), 108-139.